

Türkiye'de ve İzmir'de Telekomünikasyonun “Telekomünikasyonun İzmir'deki Gelişimi”

Tarihçesi-II

Hasan S. Şişikoğlu, Onur Taşkent, Alpaslan Güzeliş
EMO İzmir Şubesi
Telefon Tarihi Araştırma Grubu

TELGRAF

Telgrafın Osmanlı topraklarında kullanılmaya başlamasından hemen sonra İzmir'de de çalışmalara başlanmış ve ilk uzak mesafe telgraf hattı İzmir-Çeşme arasına çekilmiştir.

Temmuz 1866 tarihinde İzmir-Çanakkale telgraf hattı kuruluşu tamamlanmış ve İzmir-İstanbul arasında telgraf haberleşmesi başlamıştır. Bu tarihlerden sonra İzmir'in Aydın ve Manisa ile de telgraf haberleşmesi bağlantıları yapılmıştır.

TELEFON

İzmir'in işgalinden önceki yıllarda; İzmir'de çeşitli kuruluş ve şirketlerde manyetolu telefonlar mevcuttur. Telefon tesisleri 4 yabancı şirket tarafından yapılmaktadır. Bunlar; İtalyan, İsveç, İngiliz firmalarının temsilcileridir. Örneğin; bir vapur acentesinin (8) hatlık, tramvay şirketinin (18) hatlık manuel santralleri mevcuttur. Tramvay şirketinin Karataş'taki merkezi ile Konak, Güzelyalı (Kokaryalı) ve mecburi duraklar arasında bağlantı yapılabilmektedir. İtalyan Postanesi'nin (100) hatlık santralı müşterileri ile bağlantılıdır. Vilayet'in de (6) hatlık bir santralı mevcuttur. Jandarmanın telefonu bazı uzak yerlere ulaşabildiğinden Valilik de bu telefonda yararlanmaktadır.

İzmir'in kurtuluşundan, özellikle İzmir'de yapılan 1. İktisat Kongresi'nden sonra telefona karşı özel bir ilgi

başlamıştır. Cumhuriyet sonrası 1927 yılında İzmir Telefon Şirketi'nin kuruluşuna kadar geçen sürede İzmir'de manuel santraller çalışmıştır.

Ülkemizde ikinci düzenli şehir içi telefon şebekesi İzmir'de kurulmuştur. Hükümetle, İzmir Belediyesi arasında 1923 yılında yapılan anlaşma uyarınca; İzmir şehri ile Karşıyaka, Bornova, Buca ve Balçova bölgelerinde 300'lük birer otomatik sistem santral tesisleri yapılması kararlaştırılmıştır.

1927 yılında ise hükümetin izni ile yapılan bir sözleşme ile İzmir'in telefon işleri Ericsson İsveç şirketine devir olunmuştur. Bu şirkete belediye de hissedardır.

TELEFON ŞİRKETİNİN KURULUŞU, İLK TELEFON SANTRALİBİNASI

İzmir'de telefon sorunlarını çözmek üzere İzmir Belediyesinin başvurusu üzerine, 1924 yılında hükümet tarafından İzmir Belediyesi'ne telefon işletme ayrıcalığı verilmiştir. Bu ayrıcalık 30 yıl süreli olacak, telefon şebekesi tamamen merkezi batarya sistemi (manuel santral) ile çalışacak ve İzmir, Karşıyaka, Birunabad (Bornova), Kızıllıçullu'yu (Şirinyer) kapsamı içine alacaktır. Belediye bu ayrıcalık alınca İstanbul Telefon Şirketi'nden Ekçi Ustabaşı Halil Orhan'a İzmir'de bir manyetolu telefon şebekesi kurdurmuş, tesis 1925 yılında 200 abone ile işletmeye açılmıştır.

Cumhuriyet Hükümeti, dünyada otomatik santrallerin yaygınlaşması üzerine; İzmir otomatik telefon şebekesi yatırımı için gerekli finansmanı sağlamak amacıyla, İzmir Belediyesi'ne Ericsson firması ile ortak bir şirket kurulmasına onay vermiştir.

İzmir ve civarı Telefon Türk Anonim Şirketi; 05.06.1927 tarihinde resmen kurulmuştur. İzmir Belediyesi'nin de başlangıçta %51 hisse ile ortak olduğu bu şirket kısa süre sonra İsveç'in Ericsson Şirketi'ne devir olunmuştur. Şirket'in amacı İzmir, Karşıyaka, Buca ve Kızıllıçullu'ya toplam 2000 hatlık bir telefon şebekesi kurmaktır.

Şirketin ilk yönetim kurulu başkanı İzmirli Vehbi Beyefendi'dir. Merkezi İzmir'de olan şirketin sermayesi tamamen ödenmiş ve 400.000 liradır.

Telefon hizmetlerini sağlamak üzere gereksinim olan bina için girişimlere başlanmış ve şimdiki Konak Telekom Müdürlüğü'nün de bulunduğu bina kompleksinin çekirdeğini oluşturan Şehit Fethi Bey Caddesi üzerindeki iki katlı ilk binanın temeli 30.06.1927 tarihinde görkemli bir tören ile atılmıştır. (Şu an Vakıflar Bankası Bölge Müdürlüğü'nün bulunduğu karşı köşe) Törende hazır bulunan protokolün isimleri bir bakır levhaya yazılmış, bu levha törende hazır bulunanlardan toplanan madeni paralar ile birlikte

temele konularak, Vali Kazım Paşa tarafından ilk harç dökülmüştür.

Merkez santral binasının yapımı 1928 yılı içerisinde tamamlanmış, santralin tesisi ise bir süre daha devam etmiştir. Ericsson fabrikası imalatı olan Hultmann Ericsson otomatik sistem santrali, 500 hat olarak 28 Ekim 1928 tarihinde servise verilmiş ve abone sayısı 1930 yılında 1300'e ulaşmıştır.

1928 yılında ayrıca; İzmir'in ilk telefon rehberi, Smyrne İmpirierie JOSEHBA.ABOJOLİ firması tarafından basılmıştır. Altmış sekiz sayfadan oluşan bu rehberin, 35 sayfası Fransızca, 33 sayfası ise eski Türkçe olarak basılmış, 50 kuruş fiyatla abonelere dağıtılmıştır.

İzmir'in ilk telefon rehberinde Vali'nin telefon numarası 2521, ev telefonu 2520'dir, Polis Müdürlüğü ise 2460, 2461, 2462.....2469 numaralı 10 adet telefona sahiptir.

O tarihlerde İzmir'de Gurab-ı Müslim'in yani Devlet Hastanesi,

Fransız Hastanesi ve Musevi Hastanesi mevcuttur, ancak rehberde isimleri bulunmamaktadır. Belediye'nin 19, Osmanlı Bankası'nın 8, Borsa'nın 8, İş Bankası'nın 4, Giroudlar'ın 8, Ragıp Paşa Otel'inin 1, Tayyare Sineması'nın 1, Eczacı Kerim Bey'in 1, Ferit Bey'in Şifa Eczanesi'nin 1 telefonu mevcuttur. Rehberde bir gaz şirketine ait tek reklam da yayımlanmıştır.

Abonelik ile ilgili çalışmaların devam ettiği, 14 Temmuz 1932 günlü Anadolu Gazetesi'nin birinci sayfasında, 6 sütun üzerinde düzenlenmiş bir haber ilanından anlaşılmaktadır. Bu ilanda; İzmir Telefon Şirketi'nin evler için yılda 25 lira, ticarethaneler için 30 liraya telefon bağlanabileceği, telefon makinesinin de bedava verileceği belirtilmiştir.

1930 tarihinde İzmir'in abone sayısı 1300 iken 1937 yılında 2163'e ulaşmıştır.

1927 yılında faaliyete başlayan İzmir ve Civarı Telefon Türk Anonim

Şirketi, 1938 yılında, yani kuruluşundan 11 yıl sonra Hükümetçe çıkarılan yeni bir kanun ile PTT'ye devredilmiştir.

Bu devirle ilgili çıkarılmış olan kanun aşağıda verilmiştir.

İZMİR TELEFONDA PTT DÖNEMİ

İzmir Telefon Müdürlüğü doğrudan Ankara'daki PTT Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. Yine bir ilk olarak PTT içinde ayrı bir müdürlük olan İzmir Telefon Müdürlüğü daha sonraki yıllarda Telefon Başmüdürlüğü'ne dönüştürülmüş, bu yapılanma ileriki yıllarda İstanbul ve Ankara içinde sağlanmıştır. Bu Başmüdürlükler mali yönden ayrı değerlendirilmektedirler, ayrıca yaygın PTT yapılanmasından farklı olarak sadece buldukları ilin Telefon hizmetlerini yürütmektedirler ve yalnızca il merkezlerinden sorumludurlar. İlçe merkezlerindeki telefon hizmetleri yine PTT İl Müdürlükleri tarafından yürütülmüştür. Bu yapı 1980'li yılların başlarında değiştirilmiş,

“İZMİR TELEFON TESİSATININ TESELLÜM VE İŞLETME MUAMELELERİNE DAİR KANUN”

Kanun Numarası : 3488

Kabul Tarihi : 24/6/1938

Yayımlandığı R. Gazete : Tarih: 9/7/1938 Sayı: 3955

Yayımlandığı Düstur : Tertip: 3 Cilt: 19 Sayfa: 658

Madde 1 - Satın alınan İzmir telefon tesisatının satın alma mukavelesindeki şartlara göre tesellüm muameleleri ile bu mukaveleden doğan hak ve menfaat ve vecibelerin yerine getirilmesi ve telefon tesisatının fenni şekilde işlemesine hadim bütün muamele ve teşebbüslerin ifası Nafia Vekilinin kontrolü altında olmak üzere Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğüne verilmiştir.

İzmir Telefon Servisi, Umum Müdürlüğe bağlı bir müdürlük tarafından ifa edilir

Madde 2 - Nafia Vekili I teşrinievvel 1938 tarihine kadar İzmir telefon şirketinin şimdiye kadar mer'i olan karar ve talimatlarından münasib gördüklerini tatbik eylemeğe mezdur.

Ancak İzmir telefon idaresinin abonelerden tesis, nakil, tamir işletme vesaire için alacağı bütün bedel, ücret ve avanslar, bu kanunun neşri tarihinden itibaren bir ay zarfında Nafia Vekaletince tanzim ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak tarifeye göre istifa olunur. Yeni tarifelerin mer'iyete girmesine kadar eski tarifeler mer'idir.

Madde 3-4 - (Mülga: 11/6/1947-5068/1 md.)

Madde 5 - (Değişik: 4/7/1988-KHK-336/1 md.; Aynen kabul: 7/2/1990-3612/17 md.)

Telefon idaresinin aboneleriyle olan muameleleri ve abone kaydı ve tahsilat işleri ve borcunu ödemeyen abonelerin telefonlarının kapatılması şart ve usulleri Ulaştırma Bakanlığınca tesbit olunur.

Madde 6 - Resmî dairelere ücretsiz olarak verilecek telefonların miktarı aşağıda gösterilmiştir. Bu telefonlardan başka diğer bütün resmî daire telefonları tam ücrete tabidir. Ancak bu kanunun neşri tarihine kadar mukaveleye bağlanmış olan telefonların mukaveleleri, müddetlerinin hitamına kadar mer'idir.

Aded

30 İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilecek mülki daireler için,

10 Askeri makamat için (İzmir Komutanlığı emrine),

10 Emniyet teşkilatı için (Vilayet emrine),

30 Belediye emrine,

1 İmdadı sıhhi,

Resmî hastaneler (İkişer)

Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin İzmirdeki kendi servisleri için parasız olarak kullanacağı telefonların miktarı Nafia Vekaletince tayin olunur.(1)

Geçici Madde 1 - (3488 sayılı Kanunun kendi numarasız Muvakkat maddesi olup teselsül için numaralandırılmıştır.) İzmir telefon tesisatının satın alma mukavelesine göre Devlete geçtiği tarihten bütçe ile idare edilmeğe başlandığı tarihe kadar şirket usullerine göre tebyyün eden ve edecek olan varidat, aylık masrafı, tamir, tesis ve işletmeye müteallik bircümle sarfiyat ile satın alma mukavelesinin tatbikına taallük eden tediyeler muteberdir. Ancak bu devreye aid hesaplar Divanı Muhasebatın tedkikına arz olunur.

Madde 7 - Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 8 - Bu kanunun hükümlerini yerine getirmeğe Nafia ve Maliye Vekilleri memurdur.”

ilçelerdeki telefon hizmetleri de bu üç ilin telefon başmüdürlüklerine aktarılmıştır.

1938 yılında İzmir ve Karşıyaka'da otomatik, Bornova ve Buca'da manuel olmak üzere toplam 3000 abonelik santral ve şebeke bulunmaktadır. Daha sonraki savaş yıllarında santrallerde kapasite artırımına gidilmediği anlaşılmaktadır. 1950'li yılların başlarından itibaren İzmir (Konak) ve Karşıyaka otomatik santrallerine ilaveler yapılmış, Bornova ve Buca manuel santralleri de otomatiğe dönüştürülerek aşama aşama kapasite artırılması yapılmıştır.

Yine 1950'li yıllarda İzmir civarı büyük ilçe merkezlerine de Ericsson'un 500 abonelik otomatik santralleri tesis olunarak, düzenli şebekelerle işletmeye verilmiştir.

Daha önce söz konusu edildiği üzere; 1967 yılında NETAŞ Şirketi'nin kurulmasını izleyen yıllarda, İzmir ve ilçelerinde de CROSSBAR tipi otomatik santrallerin tesisleri hız kazanmıştır.

1976'da şehirlerarası konuşmaların, 1979'da uluslararası konuşmaların otomatiğe dönüştürülmesine başlanmıştır. İzmir'de 1976 yılında şehirlerarası otomatik aramalar için devreye verilen santral İzmir-1 X-Bar santrali olup bu santral İstanbul Gate Way (Milletler Arası) santrali üzerinden çıkış sağlamaktadır. Bu gelişmelerle aboneler daha önce manuel olarak yapabildiği şehirler ve uluslararası görüşmeleri otomatik yapabilir duruma gelmiştir.

1980'li yılların başlarından itibaren İzmir civarına (ilçeler, kasabalar, köyler) PTT Genel Müdürlüğü'nün anlaştığı Türk Telefon Endüstrisi (Türk Telefon) tarafından 500, 1000 hatlık elektronik santraller kurulmaya başlanmış, böylece 1983 yılından sonra pek çok kasaba ve köy otomatik telefon konuşmalarına kavuşmuştur. Bu yeni anlaşma uyarınca 1983 yılında Foça ve Kemalpaşa'ya Türk Telefon Endüstrisi'nin ürettiği ilk telefon otomatik santrali işletmeye açılmış ve köylerin şehirlerarası otomatik şebekeye bağlanmasına başlanmıştır.

1984 yılında kablo şebekesi ulaştırılmayan dağ köyleri de, Multi-

Access radyolink sistemleri üzerinden otomatik telefon şebekesine bağlanmıştır. 500 A santrallerinden sonra Netaş tarafından Elif ve Dicle türü köy santralleri geliştirilmiş ve bunlar da şebekede yoğun olarak kullanmaya başlanmıştır. Ayrıca yine kırsal alanlar için Siemens'e ait Anadolu ve Alcatel'e ait Levent tipi santraller de şebekeye dahil olmuştur.

1980'lerden itibaren dijital teknolojiye geçişle birlikte, İzmir'de de sayısal santraller dönemi başlamıştır. İlk sayısal telefon santrali şehirlerarası hizmetlerde kullanılmak üzere 1986 yılında servise verilen İzmir-2 santralıdır. Bu santral System-12 ALIC tipinde olup bu santral sonradan ELC tipe dönüştürülmüştür.

SANTRALLARIN ŞEHİRLER ARASI BAĞLANTILARI

1950 yılına kadar İzmir'in, Ankara ve İstanbul'a olan şehirler arası bağlantıları havai çıplak hatlar üzerinde çalışan üçer kanallı taşıyıcı sistemler (kuranportör) aracılığıyla yapılmaktadır. Bir süre sonra bu sistemlerin kapasiteleri 12'şer kanala çıkartılmıştır. Tabii ki; İzmir-Ankara ve İzmir-İstanbul arasındaki havai hat güzergahı üzerinde, muhtelif noktalarda, tekrarlayıcı cihazlar (repeater) mevcuttur.

1958 yılında İzmir-Ankara-İstanbul arasına tesis olunan 120 kanal kapasiteli radyolink sistemleri aracılığıyla şehirlerarası kanal adedi artırılmıştır. İzmir-İstanbul linki Yamanlar Dağı üzerinden Balıkesir ve Bursa bölgelerindeki tekrarlayıcı (repeater) istasyonlarında tekrarlanarak İstanbul'a ulaşmıştır. İzmir-Ankara linki de Kurudağ üzerinden Muğla, Denizli, Antalya, Konya bölgelerindeki aygıtlarla tekrarlanarak Ankara'ya erişmiştir.

Her iki uç merkezde şehirlerarası operatörler aracılığı ile yapılan şehirler arası konuşma bağlantıları, kanal sayılarının artırılmasıyla, yarı otomatik bağlantı olarak gerçekleştirilmiştir. (Yarı otomatik bağlantı; yalnızca arayan merkezin operatörünün karşı merkezin aranan abone numarasını çevirmesi ve aboneyi bularak arayan aboneye bağlamasıdır).

Almanya'nın Telefunken Firma-

sından satın alınan 3x900 kanal kapasiteli radyolink sistemleri ve Kanada'nın Northern Electric Şirketi'nden satın alınan 1800 kanal kapasiteli mültipleks (kanal çoğaltıcı) sistemleri 1972 yılında hizmete verilmiştir. 1976 yılında İzmir 4-telli şehirlerarası santralının kurulması ile İzmir telefon aboneleri Ankara, İstanbul aboneleriyle tam otomatik (aracısız) telefon konuşmasına, 1979 yılında İstanbul'da uluslararası otomatik santralın kurulması ile de dış ülkelerle otomatik konuşmaya kavuşmuşlardır. Bu radyolink sisteminin bir kanalı İzmir - Ankara arası televizyon yayını için TRT Genel Müdürlüğü'ne ayrılmıştır.

23 Nisan 1979 tarihinde Ankara'da ilk uydu haberleşme yer istasyonu açılmış, İNTELSAT uydusu üzerinden Atlantik Bölgesi uyduları ile ABD, KANADA, ALMANYA, SUUDİ ARABİSTAN, CEZAYİR gibi ülkeler dahil 13 ülkeye direkt telefon kanalları hizmete verilmiş, uluslararası konuşma trafiği daha da rahatlatılmıştır.

İlk olarak 1982 yılı başlarında Ankara'ya kurulan jetonlu ankesörler şehirler ve uluslararası konuşmalara açık olarak hizmete verilmiş, aynı yılın sonraki aylarında İzmir ve Ege Bölgesi'nin turistik yörelerine yaygınlaştırılmıştır.

1985 yılında; sayısal santrallerin işletmeye verilmesi paralelinde, İzmir, Ankara, İstanbul merkezleri arasında, Amerikan ATT radyolink sistemleri, kanal çoklayıcı olarak da PCM (puls code modulation) sistemleri hizmete verilmiştir.

1987 yılında, NATO Projesi kapsamında, BAYKOK (Batı Anadolu Yeraltı Koaksiyal Kablo) projesi tamamlanarak, İzmir - Ankara - İstanbul güzergahındaki şehirlerin aralarındaki bağlantıları artırılmış; 1991 yılında EMOS Projesi kapsamında İstanbul - İzmir - İtalya arasına çekilen denizaltı fiber optik kablunun işletmeye verilmesiyle de dış ülke bağlantıları çoğaltılmıştır.